

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Снежана Христова Николова

относно дисертационен труд на тема „Играта като средство за социално развитие на децата със специални образователни потребности в общата образователна среда”

за придобиване на образователна и научна степен „доктор” по докторска програма Специална педагогика, в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика

Докторант: Райна Венкова Стойчева

Научен ръководител: доц. д-р Пелагия Михайлова Терзийска

1. Актуалност на проблема

В България съществуват научни изследвания и разработки, свързани с играта в условията на интегрирано обучение – като подпомагащ метод и корекционно средство и като възможност за развитие на социалните интеракции при деца със специални образователни потребности. В този смисъл, представената докторска дисертация безспорно е посветена на значим за специалната педагогика проблем – социалното развитие на деца и ученици със специални образователни потребности в общата образователна среда. В духа на новата философия в образованието – приобщаващото образование – пред българското училище застава предизвикателството да се превърне в място, където различието е ценност, която трябва да се уважава. Наложително е да се изгражда приобщаваща среда, така че всяко дете да развие оптимално своя капацитет. Днес, повече от всякога, трябва да се обръща внимание на идентифицирането на възможностите и силните страни, които притежават децата със специални образователни потребности, да се прилагат приобщаващи педагогически практики, така че тези деца да се чувстват оценени, уважавани и разбрани. Търсят се възможности за адаптиране на образователните институции и на педагогическите специалисти работещи в тях към промените и предизвикателствата в заобикалящия свят. Докторантката си поставя за цел да се разкрие стимулиращото влияние на играта, както и ролята ѝ за усвояване на социални умения от малките учениците със специални образователни потребности. Тази идея е особено ценна в контекста на тезата, че чрез подходящи методи и средства, в

условията на подкрепяща среда, могат да се постигнат добри резултати както в образователното, така и в социалното и житейското им функциониране.

2. Познаване на проблематиката от докторанта

В *Първа глава* Райна Стойчева представя особеностите в психофизическото развитие на децата със специални образователни потребности. В детайли са описани спецификите на речта, като една от най-сложните психически функции, както и на по-значимите психически процеси и качества като възприятия, представи, памет и мислене. Обърнато е внимание на особеностите във физическото развитие при различните категории деца със СОП.

В специален *параграф* е разработен проблемът за позиционирането на детето със СОП в общата образователна среда. Описват се развиващите функции на общата образователна среда като се извеждат редица изводи относно развитието на детето със СОП при подкрепяща образователна среда. Отделено е място на проблемите на физическата и социалната среда на общообразователните институции и тяхното отражение върху децата със СОП. Акцентирано е върху необходимостта от кадрово осигуряване с различни специалисти – ресурсни учители, логопеди, психолози и др., а също така и от съответните средства, пособия и материали за улесняване процеса на приобщаване на детето със СОП в общата образователна среда. Открити са и редица проблеми, свързани с негативните емоции вследствие липсващи или непълноценни отношения със съученици, психическата депривация от неуспехите в училище и много други. Добросъвестно и в детайли са представени данни и критичен анализ, в който категорично се изразява авторовото мнение.

Във *втора глава* се представя играта в контекста на социалното развитие на детето. Тя се презентира в три параграфа.

В *първия параграф* се внася теоретичен анализ на играта като феномен. Представени са концепциите на различни автори за значението на играта в детството като водещ тип дейност.

Втори параграф разглежда развиващите функции на играта. Представена е схема на поява и разгръщане на игровата дейност при детето в норма. Посочено е, че за детето със СОП е необходимо да се създават предпоставки за игрова дейност още от най-ранна възраст.

Последният, *трети параграф* се фокусира върху аспектите на социалното развитие на децата със СОП. Разгледани са основни характеристики на социалното развитие в детска възраст като са представени йерархията на потребностите на

Маслоу, теорията на Пиаже за стadiите на интелектуално развитие, възгледите на Ериксън за психосоциалните кризи, първите четири от които са свързани с детството и юношеството и др. Акцент е поставен върху спецификата на социалното развитие на детето със СОП. Направено е заключение, че „възможностите на детето със СОП са ограничени, наличният опит и социалната активност са недостатъчни, за да развие адекватен на средата опит, а често самата среда е неподготвена да го компенсира или подпомогне по съответстващ начин в процеса на развитието му”. В тази връзка, е предложен и апробиран модел за организация на игровата дейност за стимулиране социалното развитие на детето със СОП в общата образователна среда.

Дисертационният труд е разработен в преходен период на българската образователна система по отношение на децата и учениците със СОП – на преминаване от интегрирано обучение към приобщаващо образование. Анализът на научната литература и настоящата практика свидетелстват за редица нерешени въпроси, част от които са мотив за разработката на настоящата дисертация.

Библиографията съдържа 145 литературни източника на кирилица, 67 на латиница и 8 интернет източника.

3. Характеристика на дисертационната разработка

Представеният дисертационен труд напълно отговаря на изискванията за докторска дисертация в съдържателно и количествено отношение.

Структурата е класическа. Дисертацията съдържа Увод, Три глави, Изводи и препоръки, Приноси, Библиография на кирилица и на латиница и Приложения. Използван е стандартен формат на страниците, всичко 217 страници текст на дисертационната разработка, 8 страници библиография и приложения, разположени на 54 страници, в които са представени 3 анкетни карти (за ресурсни учители, за начални учители от масови училища и за родители); Многофакторен личностен тест (по Кетел и Коаном); протоколи от наблюдения; описание на разнообразни по вид и съдържание игри.

4. Методика и организация на изследване

Описанието и етапите на изследователската програма са представени в трета глава на дисертационната разработка. Те логично следват от направения анализ, изводи и обобщения в теоретичните (първа и втора) глави на разработката.

Интересът на докторантката към разглежданата проблематика е дългогодишен – с начало 2008 г. когато започва работа като специален педагог в Помощно училище „Св. Паисий Хилендарски”, по-късно като ресурсен учител към РЦПНОВДУСОП, гр.

Благоевград и разбира се, към настоящия момент – в качеството си на хоноруван асистент и редовен докторант към ЮЗУ „Неофит Рилски”. Тя изследва играта като средство на обучение и възпитание и особено корекционно-развиваща ѝ функция за социалното развитие на децата със СОП в условията на интегрирано обучение.

Очертан е периметърът на експерименталната дейност – определяне на най-подходящото време (учебни часове, междучасия, по време на подготовката и на извънкласни дейности) и начините на взаимодействие с учениците и техните родители, на възможностите за предварителни наблюдения и опознаване на децата, както и ползване на подходящи материали, реквизит и др. с които разполага училището.

Уточнена е хипотезата – за подбор и прилагане на разнообразни по вид игри, съобразени с възможностите на учениците със СОП, чрез които да се повиши мотивацията им за активно участие и да се провокират позитивни игрови взаимодействия, подпомагащи процеса на приобщаване и повишаване степента на социалното им развитие. Целите и задачите на изследването са обосновани и напълно кореспондират с поставената хипотеза.

Докторантката е представила логически прецизно и в детайли структурата и методиката на изследователската програма. Намерен е точният акцент – проектиране и апробиране на *структурно-функционален Модел за стимулиране на социалното развитие на децата със СОП* в първи и втори клас върху основата на различни видове игри.

В експерименталното изследване са взели участие общо 226 респонденти: 52 начални учители и възпитатели, обучаващи деца със СОП в общообразователни училища; 40 ресурсни учители от Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование (РЦППО) в област Благоевград и София-град, и 34 родители на деца със СОП, обучавани в общообразователни училища.

Изследователската работа е представена в *три етапа* – констатиращ етап, формиращ етап и контролен етап. На базата на събраните емпирични данни са анализирани резултатите от анкетните проучвания на специални педагози, масови учители и родители. На анализ са подложени и резултатите от тестовете, отнасящи се до социалното развитие на децата със СОП.

Същинското изследване включва реализирането на структурно-функционалния модел чрез разнообразие от игрови дейности в *три стъпки*. За тази цел са обособени експерименталната група от 17 деца и контролната група от 12 деца.

Изработена е схема на модела. Статистическата обработка на получените резултати е извършена с „One – Sample T test “– SPSS ver.17. Анализът е съобразен с характера на получените данни. Използван е анализ за проверка на статистически хипотези за разлика между две средни аритметични стойности при независими извадки, статистически таблици.

Докторантката успява да получи достоверни доказателства за издигнатата хипотеза. Анализът на резултатите от изследването е представен на количествено ниво, в таблици, графики и фигури, отразяващи статистически достоверните данни и е компетентно интерпретиран.

Изводите от анализа на хипотезата са логически обосновани.

5. Приноси на дисертационния труд

Приносите могат да се обобщят в две групи:

✓ Принос с *теоретичен характер* – структуриран е модел за организация и реализация на игровата дейност, стимулираща социалното развитие на деца/ученици със СОП в условията на интегрирано обучение.

✓ Приноси с *приложен характер* – предложена е методика за професионално сътрудничество на масовия учител с ресурсния учител и тяхната съвместна дейност, относно планирането на образователни цели, организация, реализиране на педагогическо взаимодействие, текущо наблюдение и оценяване прогреса на децата със СОП. Показана е необходимостта от разчупване стереотипите в учебно-възпитателния процес, посредством прилагане на повече и разнообразни средства, подходи и методи за подпомагане процеса на приобщаване на „различните“ деца към средата от връстници, обучавани в масовото училище. Това е сериозно достойнство на дисертационната разработка в светлината на Наредбата за приобщаващо образование и новите функции на приобщаващия учител.

6. Публикации по темата на дисертационния труд

В периода 2014 – 2017 г. Райна Стойчева има 7 самостоятелни публикации по темата на дисертационния труд, поместени в годишници и сборници от конференции и докторантски семинари. Една от тях е публикувана в международното онлайн списание „Език и образование”, а две са отпечатани в македонски издания. В тях е представена ролята на игровата дейност за социализирането на децата със СОП.

7. Оценка на автореферата

Авторефератът отразява точно съществените моменти и основните резултати от дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Считам, че целта и поставените задачи на изследването са напълно постигнати. Дисертационният труд отговаря на всички изисквания за подобен род научни разработки. Оформен е прецизно, с ясно очертана насоченост към практиката. Направените изводи са важни за решаване на проблема за социалното развитие и приобщаването на децата със СОП към общността на своите връстници в условията на масовото училище и за повишаване на професионалните компетентности на приобщаващите учители при работа с тези деца.

Оценката ми за дисертационния труд, автореферата и научните публикации е положителна. Това ми дава основание да предложа на Уважаемото Научно жури да присъди **образователната и научна степен „доктор”** на ЮЗУ „Неофит Рилски” по докторска програма Специална педагогика, в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика на **Райна Венкова Стойчева**.

06.03.2018 г.

гр. Шумен

проф. д-р Снежана Николова